

philosophiae perennis. Istaknuo je da je kvaliteti filozofskih priloga u časopisu pridonio Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu (prije Filozofski fakultet Družbe Isusove) sa svojim Centrom za bioetiku, Centrom za poslovnu etiku i Obiteljskim centrom.

P. Marijan Steiner bio je urednik od 2013. do 2015. godine, a govorio je na temu *Religijsko-teološke teme u časopisu Život (1919.–1944.)* — Obnovljeni Život (1971.–2019.). Dao je raščlambu teoloških i religioloških tema te je utvrdio da zapravo postoje tri razdoblja časopisa: 1. časopis Život od 1919. do 1944. kada su teološke teme bile usmjerene na odnos vjere i prirodnih znanosti; 2. časopis *Obnovljeni Život* od 1971. do 1990., kada su teološke teme bile usmjerene na postkoncilsku obnovu Crkve i na dijalog s marksizma; 3. časopis *Obnovljeni Život* od 1991., kada je definiran kao čisto akademska publikacija, koja je trudom urednika dostignula visoke znanstvene standarde.

Tako smo imali priliku čuti urednike koji zajedno čine uređivački niz od dva desetljeća, a potrebno im je pribrojiti kao urednika i p. Dražena Volka, koji je u dvogodišnjem uređivanju (2016.–2017.) također pridonio sadašnjemu izgledu časopisa.

Svečanost su uveličale flautistica Tihana Golubić i harfistica Mirta Lice izvedbom skladbi *Sonata za flautu i harfu* Gaetana Donizettija i *Deux preludes romantiques* Marcela L. Tourniera.

Skup je završnim riječima zaključio provincijal Hrvatske provincije Družbe Isusove p. Dalibor Renić.

Ivana Kresnik

Erna Banić-Pajnić, Mihaela Girardi-Karšulin, Snježana Paušek-Baždar i Željka Metesi Deronjić (ur.), *Hrvatska filozofija i znanost: Jučer, danas, sutra: Zbornik radova sa znanstvenih skupova projekta Hrvatska filozofija i znanost u europskom kontekstu između 12. i 20. stoljeća*. Zagreb: Institut za filozofiju, 2019, 217 str.

Početak 2019. godine objavljen je zbornik *Hrvatska filozofija i znanost: Jučer, danas, sutra*. Nastao je kao rezultat izlaganja na znanstvenim skupovima u sklopu projekta *Croatian philosophy and science in the european context between 12th and 20th century* (“Hrvatska filozofija i znanost u europskom kontekstu između 12. i 20. stoljeća”), koji je financirala Hrvatska zaklada za znanost. Izdavač je zbornika Institut za filozofiju u Zagrebu. Uredile su ga četiri istraživačice hrvatske filozofske baštine: Erna Banić-Pajnić (voditeljica projekta), Mihaela Girardi-Karšulin, Snježana Paušek-Baždar i Željka Metesi Deronjić. Sastoji se od triju cjelina. Prvu čini *Predgovor*, koji su napisale urednice, drugu čini deset članaka koji se odnose na teme projekta, a treću čini *Prilog* od šest slika sa znanstvenih skupova održanih tijekom trajanja projekta. U člancima je, kako doznajemo iz predgovora, ukazano na “razmjenu filozofskih, prirodno-filozofskih i prirodoslovnih ideja hrvatskih i europskih filozofa i učenjaka u razdoblju od osam stoljeća” (str. VII). Osim toga, iz članaka se iščitava “veličina i važnost doprinosa hrvatskih filozofa i znanstvenika različitih područja razvitku europske kulture” (str. VII).

Autorica je prvoga članka Erna Banić-Pajnić. Naslov mu je *Značajke platonizma u Hermana Dalmatina i Frane Petrića s posebnim obzirom na recepciju Timeja*. U njemu je ukazano na sličnosti i razlike u načinima kojima su hrvatski srednjovjekovni filozof Herman

Dalmatin (Hermannus Dalmata) i hrvatski renesansni filozof Frane Petrić (Franciscus Patricius, Francesco Patrizi) tumačili Platonovu filozofsku misao, posebice njegov dijalog *Timej*. Prema spoznajama Banić–Pajnić, Dalmatin je u djelu *De essentiis* (“O bitima”) iznio novoplatonovsku sintezu, što je na još izraženiji način učinio i Petrić, posebice u djelu *Nova de universis philosophia* (“Nova sveopća filozofija”). Hermanovo učenje pritom uključuje, tvrdi Banić–Pajnić, “hermetičke, alkemijske i astrologijsko–magijske spise” (str. 5), a Petrićevo se “temelji na tradiciji *priscorum theologorum* kojoj pripadaju Zoroaster, Hermes, Orfej, Pitagora i Platon” (str. 12).

Drugi članak u zborniku napisala je Mihaela Girardi–Karšulin. Naslovila ga je *Koje autore podrazumijeva Antun Medo pod skupnim nazivom communis ratio philosophandi?* Naime, dubrovački filozof Antun Medo (Antonius Medus Ragusinus) autor je komentara uz sedmu i dvanaestu knjigu Aristotelove *Metafizike*, kao i komentara Aristotelovih *Kategorija*. U njima je Medo, tvrdi Girardi–Karšulin, nastojao “doprijeti do izvornog Aristotelova učenja”, ali i “suprotstaviti se ‘zajedničkom načinu tumačenja Aristotela’ (*communis modus philosophandi*)”, koji se poučavao u školama (str. 19). Takav način Medo je razumijevao, nastavlja Girardi–Karšulin, nedostatnim za stjecanje uvida u obilježja Aristotelove filozofije. Na poslijetku, Girardi–Karšulin zaključuje da je Medo bio sljedbenik Aristotelove filozofije, pri čemu je nerijetko hvalio pristup koji je prema tumačenju Aristotelova nauka zauzimao Toma iz Akvina (Thomas Aquinas).

Sljedeći članak napisala je Vanja Flegar. Naslovila ga je *Korespondencija Andrije Dudića*. Na istraživanje korespondencije hrvatskoga renesansnoga filozofa Andrije Dudića (Andreas Du-

dith) potaknuo ju je projekt Instituta za filozofiju i sociologiju Poljske akademije znanosti i Centra za društvene znanosti Mađarske akademije znanosti, koji su započeli s prikupljanjem Dudićeve ostavštine iz europskih knjižnica i arhiva. Do sada je, izvještava Flegar, objavljeno šest svezaka Dudićeve korespondencije. Prvi je objavljen 1992. godine, a šesti 2002. godine. Njihov naslov, očekivano, glasi *Epistulae* (“Pisma”), a u njima je obuhvaćena Dudićeva korespondencija od 1554. do 1580. godine. U svojem članku Flegar je analizirala jezičnu i tematsku raznolikost Dudićevih pisama, pri čemu je konstatala da obiluju “slabo istraženim podacima i informacijama kako o Dudićevom životu tako i o životima njegovih korespondenata” (str. 45).

Autorica je četvrtoga članka Mihaela Girardi–Karšulin. Naslov njezina članka glasi *Raguseusovo tumačenje predmeta prirodne filozofije i konsekvencije koje iz toga proizlaze za ‘znanost o nebu’*. Prema spoznajama autorice, Juraj Dubrovčanin (Georgius Raguseus) predmete prirodne filozofije tumačio je u prvom poglavlju svojega djela *Peripateticae disputationes* (“Peripatetičke rasprave”). U njemu je, izvještava Girardi–Karšulin, konstatalo da “predmet svake znanosti mora biti jednoznačno, univokno određen» (str. 51) te da »predmet prirodne filozofije jest prirodno tijelo, ali samo u užem smislu, tj. ako obuhvaća samo propadljiva tijela” (str. 54).

Peti članak u zborniku napisala je Snježana Paušek–Baždar. Naslovila ga je *Materijalna i duhovna komponenta u razvitku kemije*. Za razliku od ostalih prirodnih znanosti, razvitak kemije sa državao je, tvrdi autorica, materijalnu i duhovnu komponentu. Prisutnost duhovne komponente pritom je probudila interes za razvoj novih znanosti. Njihov se razvoj u povijesti znanosti, zamjeću-

je Paušek–Baždar, nastoji protumačiti spoznajnim procesom o nastanku znanstvenih revolucija. Naime, Paušek–Baždar polazi od pravila koje je povjesničar medicinskih znanosti Mirko Dražen Grmek postavio kao “novu spoznajnu teoriju o ubrzanju znanstvenih revolucija te je izložio tvrdnju da napredak znanosti nije niti kumulativan niti revolucionaran već je takav da se odvija u obliku spirale” (str. 58). Rezultati njezina istraživanja o odnosu između materijalne i duhovne komponente u razvoju kemije uvelike su potvrdili to Grmekovo pravilo.

Sljedeći članak napisao je Pavo Barišić. Naslov članka glasi *Filozofija politike Pavla Vuk–Pavlovića*. Barišić je u njemu najprije konstatirao sljedeće: istraživanje obilježja filozofije politike u opusu Pavla Vuk–Pavlovića često se zanemaruje. Nakon uvida u Vuk–Pavlovićev opus uočava se, tvrdi Barišić, da je politika u Vuk–Pavlovićevu životu odigrala sudbonosnu ulogu te je uvelike odredila njegov život. Nakon što je analizirao osnovne postavke o politici u Vuk–Pavlovićem djelima objavljenima u razdoblju od 1915. do 1971. godine, Barišić je zaključio da Vuk–Pavlovićev opus “i danas može služiti kao putokaz u najbitnijim pitanjima zasnivanja političke zajednice na najvišim načelima slobode, jednakosti, primata čovjeka i humanizma” (str. 127–128).

Ivan Bekavac Basić autor je sedmog članka u zborniku. Naslovio ga je *Jedna marksističko–lenjinistička kritika filozofske misli u staroj Jugoslaviji*. U njemu se je usredotočio na članak Dušana Nedeljkovića (1899.–1984.), koji je taj srpski filozof naslovio *Reakcionarna filozofija stare Jugoslavije*, a objavio 1948. godine. Iz Bekavac Basićeva članka doznajemo da je Nedeljković razmatrao buržoasku filozofiju stare Jugoslavije i filozofiju nove Jugoslavije. Filozofiju u Jugoslaviji prije početka Drugoga svjet-

skog rata Nedeljković je, tvrdi Bekavac Basić, smatrao dekadentnom, a filozofija u Jugoslaviji nakon 1945. godine, nastavlja Bekavac Basić, bila mu je “u svemu ispravna i u skladu s dijalektikom” (str. 144). Bekavac Basić također primjećuje da je Nedeljkovićeve rasprave objavljena nepunih mjesec dana prije distanciranja Jugoslavije od političkoga i ideološkoga mentorstva Staljina te od Sovjetskoga Saveza, čime su glavni postulati Nedeljkovićeve rasprave dovedeni u pitanje.

Osmi članak u zborniku napisala je Marija Buzov. Njegov naslov glasi *Počeci znanstvenoistraživačkog rada na području arheologije*. U tom članku Buzov je konstatirala da se je znanstveni interes za život i spomenike antike u europskim zemljama javio još u vrijeme humanizma i renesanse. Unatoč tomu, važna iskopavanja obavljena su tek u 18. stoljeću u Pompejima. O kulturnom bogatstvu Hrvatske svjedoči bogata arheološka ostavština iz vremena prapovijesti, antike i srednjega vijeka. Od Marije Buzov doznajemo da je 1961. godine pokrenuta inicijativa za osnivanjem jedne ustanove koja bi se bavila znanstvenim istraživanjem i prikupljanjem gradiva. Osim toga, doznajemo i to da o početcima institucionaliziranja znanstvenoistraživačkoga rada na području arheologije možemo govoriti “tek s osnivanjem muzeja, studija arheologije te Arheološkog instituta” (str. 162), kao i to da na očuvanju hrvatskoga identiteta i nacionalne kulture “treba još mnogo raditi i istraživati” (str. 179).

Sljedeći članak u zborniku napisali su Vanja Flegar i Martin Kuhar. Naslovili su ga *Razvoj povijesti znanosti u kemiji i medicini od početka 20. stoljeća do danas*. Povijest znanosti i tehnologije veže se, tvrdi autori, uz objavljivanje djela *History of the Inductive Sciences from the Earliest Times to the Present* Williama Whewella iz 1837. godine.

Osnivanje nezavisne povijesti znanosti pokrenuli su pak George Sarton djelom *Introduction to the History of Science* iz 1927. godine i časopis *Isis*, čiji je Sarton bio urednik. Povijest znanosti i predmet njezina istraživanja nikada nisu bili jednoznačno određeni. Flegar i Kuhar ističu da u povijesti medicine postoje “različiti načini pisanja koji proizlaze većinom iz profesije samoga istraživača” (str. 199). Povjesničari povijest medicine razumijevaju kao problemski vodenu disciplinu koja kritički propituje sadašnje i prošle medicinske tvrdnje, a liječnici ju razumijevaju kao didaktičko sredstvo kojim se razbija monotoni-ja temeljnih i kliničkih predmeta. Kao reprezentativan primjer takvih shvaćanja, autori su izdvojili rasprave Roberta Hortona i Carstena Timermanna, u kojima se zorno ogleda rascjep između humanističkih znanosti i medicine.

Ivan Reljić autor je posljednjega članka u zborniku. Naslov tog članka glasi *Oživljavanje znanstvene baštine korištenjem novih tehnologija*. U njemu je Reljić najprije ukazao na važnost očuvanja znanstvenoga nasljedja, a potom je naglasak stavio na očuvanje znanstvenoga nasljedja korištenjem novih trodimenzionalnih (3D) tehnologija. Da bi što zornije prikazao njihovo korištenje, poslužio se djelom šibenskoga renesansnog polihistora Fausta Vrančića (Faustus Verantius) *Machinae Novae* (“Novi strojevi”), u kojem se, ističe Reljić, “nalazi 56 izuma i tehničkih konstrukcija na 49 bakrotisaka, a većina crteža odnosi se na mlinove i mostove” (str. 208). Iz navedena djela Reljić je izdvojio mlin s pomičnim krovom, koji je, kako bilježi, vizualno zanimljiv: “pokreće se vjetrom i cio je mehanizam lako vidljiv” (str. 208). Potom je zaključio da “u Hrvatskoj postoji interes za znanstvenu baštinu jer uz sadržaj koji je osim znanstvenicima zanimljiv i prosječnom stanovniku, u njezinu očuvanju koriste se metode

koje su ukorak sa svjetskim trendovima” (str. 212).

Suradnja znanstvenika iz različitih područja znanosti rezultirala je time da projekt *Croatian philosophy and science in the european context between 12th and 20th century* ima izrazito interdisciplinarni karakter. On se očituje u širokom spektru tema koje se tiču različitih znanstvenih disciplina: filozofije, povijesti, kemije, politike, arheologije, medicine i suvremene tehnologije. Budući da su se u svojim radovima bavili manje poznatim temama, autori su novim spoznajama znatno doprinijeli razvoju hrvatske filozofije i znanosti. Ostvarena je primarna zadaća znanstvenoga projekta, a time i zbornika koji ostaje trajan podsjetnik na njegove doprinose. Osim toga, zbornik može poslužiti i kao polazišna točka budućim istraživačima hrvatskoga filozofskoga i znanstvenoga nasljedja.

Tanja Cujzek

Bruno Matos, *Russell, religija i post-sekularizam*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2018, 329 str.

Bertrand Russell nezaobilazan je autor u logici, filozofiji logike i analitičkoj filozofiji jezika. Daleko više utjecao je na svijet — da, mijenjao ga — kao društveni aktivist, osobito kao pacifist. Često je nastupao i pisao brojne popularizatorske knjige na području filozofije, prirodnih znanosti i društveno-političke teorije. Za tu je aktivnost dobio Nobelovu nagradu za književnost (zašto ne za mir, to pitajte Oslo). Međutim, filozofskim krugovima kasni je Russell ostao malo zanimljiv. Kad je riječ o religijskim pogledima kasnoga Russella, malo je radova čak i na engleskom jeziku, da ne spominjemo njihov nedostatak na hrvatskom govornom području.